

УДК 631.11:336.717.063

ПОКАЗНИКИ ВИМІРЮВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

І. Костирко, д. е. н., професор,

С. Тимофіїв, асистент

Львівський національний аграрний університет

© І. Костирко, С. Тимофіїв, 2015

Костирко І., Тимофіїв С. Показники вимірювання трансакційних витрат

Необхідність управління трансакційними витратами переходить зі сфери теоретичних дискусій у площину практичного вирішення, тому для менеджменту аграрних підприємств важливим є мати критерії оцінки обсягів цих витрат та їх впливу на загальноекономічні показники діяльності. Виходячи з цього обґрунтовано необхідність пошуку кількісних вимірників розміру трансакційних витрат відносно результатів господарської діяльності аграрних підприємств.

Вказано на проблематичність аналізу абсолютного розміру трансакційних витрат у зв'язку з небажанням керівників підприємств розголошувати конфіденційну інформацію, яка міститься у первинній бухгалтерській документації. Обґрунтовано крайні значення діапазону коливання частки трансакційних витрат у структурі сукупних витрат аграрних підприємств. Із використанням здійсненого узагальнення оцінено абсолютний розмір трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств Жидачівського району Львівської області на основі даних фінансової звітності.

У рамках розробки аналітичних інструментів управління трансакційними витратами аграрних підприємств запропоновано задіювати систему показників навантаження трансакційних витрат на одиницю основних економічних показників функціонування підприємства, метою розрахунку яких є встановлення обсягу трансакційних витрат, який обслуговує використання конкретних видів ресурсів чи необхідний для отримання конкретного виду благ у процесі господарської діяльності. Розроблено формулу для здійснення обчислень і за її допомогою обчислено навантаження трансакційних витрат на 1 грн валової та реалізованої продукції сільськогосподарських підприємств Жидачівського району Львівської області.

Висловлено думку, що використання показників навантаження трансакційних витрат дасть змогу менеджерам мати у сфері свого контролю останні та відстежувати їх динаміку для розробки заходів впливу з метою оптимізації.

Ключові слова: трансакційні витрати, аграрні підприємства, показники вимірювання витрат, трансакційне навантаження, управління.

Kostyrko I., Tymofiiiv S. The Indices of the Transaction Costs Measurement

The necessity of the transaction costs management passes from the theoretical discussions sphere to the plane of practical solutions. That's why it is important for agrarian enterprises management to have the estimation criteria of these costs amount and their influence on the general economic indices of activity. Hence, the necessity of searching the quantitative indices of the transaction costs amount relative to the results of agrarian enterprises' economic activity is grounded in this article.

The problems of analysis of the transaction costs absolute amount are appointed. These problems are connected with the disinclination of agrarian enterprises' directors to give away the confidential information that is located in the primary accounting documentation. The extreme values of variation scope of the transaction costs share in agrarian enterprises' aggregate costs structure are grounded. With using of this generalization, the absolute amount of agrarian enterprises' transaction costs in Zhydachiv district of Lviv Region is estimated on the basis of financial statement data.

Within development of the analytical instruments of the agrarian enterprises transaction costs management, it is proposed to use the system of indices of the transaction costs load on the unit of main economic indices of enterprise functioning. The goal of calculating these indices is to determine the transaction costs amount, which serves the usage of concrete resources or is needed for the receiving of concrete welfare during the economic activity process. The formula for this calculating is developed. Using the formula the transaction costs load on 1 hryvnia of total and sold product of agrarian enterprises in Zhydachiv district is calculated.

It is expressed the opinion that using the transaction costs load indices will help managers to improve the control of these costs and to make the monitoring of their dynamics for developing the measures of transaction costs optimization.

Key words: transaction costs, agrarian enterprises, indices of costs measurement, transaction load, manage-

ment.

Костырко И., Тymoфийв С. Показатели измерения транзакционных издержек

Необходимость управления транзакционными издержками переходит из сферы теоретических дискуссий в плоскость практического решения, поэтому для менеджмента аграрных предприятий важно получить критерии оценки объемов этих расходов и их влияния на общеэкономические показатели деятельности. Исходя из этого обоснована необходимость поиска количественных измерителей размера транзакционных издержек по отношению к результатам хозяйственной деятельности аграрных предприятий.

Указано на проблематичность анализа абсолютного размера транзакционных издержек в связи с нежеланием руководителей предприятий разглашать конфиденциальную информацию, которая содержится в первичной бухгалтерской документации. Обосновано крайние значения диапазона колебания доли транзакционных издержек в структуре совокупных расходов аграрных предприятий. С использованием совершенного обобщения оценен абсолютный размер транзакционных издержек сельскохозяйственных предприятий Жидачевского района Львовской области на основе данных финансовой отчетности.

В рамках разработки аналитических инструментов управления транзакционными издержками аграрных предприятий предложено использовать систему показателей нагрузки транзакционных издержек на единицу основных экономических показателей функционирования предприятия, целью расчета которых является установление объема транзакционных издержек, который обслуживает использование конкретных видов ресурсов или необходим для получения конкретного вида благ в процессе хозяйственной деятельности. Разработана формула для осуществления вычислений и с ее помощью вычислена нагрузка транзакционных издержек на 1 грн валовой и реализованной продукции сельскохозяйственных предприятий Жидачевского района Львовской области.

Высказано мнение, что использование показателей нагрузки транзакционных издержек позволит менеджерам иметь в сфере своего контроля этот вид расходов и отслеживать их динамику для разработки мер воздействия с целью оптимизации.

Ключевые слова: транзакционные издержки, аграрные предприятия, показатели измерения издержек, транзакционная нагрузка, управление.

Постановка проблеми. Наукові напрацювання у сфері транзакційного сектору економіки на сьогодні все ще обмежені теоретичними дослідженнями, практичне застосування яких ускладнюється відсутністю чітких критеріїв вимірювання транзакційних витрат на рівні мікроекономіки й конкретних господарюючих суб'єктів. Тому пошук та обґрунтування кількісних вимірників транзакційних витрат відносно результатів господарської діяльності аграрних підприємств є ключовою вимогою для організації управління ними з метою раціоналізації бізнес-процесів у таких підприємствах. Зазначена проблема є недостатньо опрацьованою саме у прикладному напрямі і потребує невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вимірювання транзакційних витрат діяльності суб'єктів господарювання висвітлюють у наукових працях О. П. Влащенко [3], Ж. М. Ющак [13], Л. І. Михайлова, Д. В. Королькова [7], В. В. Яцина, Т. І. Кочетова [14], В. В. Мартинець [6], Г. А. Макухін [5], С. С. Осмоловець [8], Н. А. Анікіна [1], М. Ю. Виноградова [2], Т. П. Скуф'їна [9], О. В. Шумакова [12], Т. А. Корнеєва [4]

та ін. Науковці приділяють значну увагу оцінці фактичного розміру транзакційних витрат підприємств, в тому числі аграрних, однак питання, що стосуються способів використання отриманої інформації в управлінні підприємствами, розкриті суттєво меншою мірою. Зважаючи на це, існує необхідність поглиблення досліджень в окресленому напрямі.

Постановка завдання. Завданням нашого дослідження є розробка методики практичного вимірювання розміру транзакційних витрат аграрних підприємств, де як оцінювальний показник запропоновано рівень транзакційного навантаження відносно реальних показників економічної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Абсолютний розмір транзакційних витрат суб'єктів господарювання можна встановити двома способами: через облікову оцінку, яка дає змогу отримати точні дані про ці витрати, та необлікову оцінку, за допомогою якої можна визначити приблизні розміри такого виду витрат. Обидва види оцінки за умови поточної відсутності обліку транзакційних витрат в аграрних підприємствах можуть бути здійс-

нені за допомогою розподілу витрат суб'єктів господарювання за певний період на трансформаційні і трансакційні на підставі аналізу даних первинного обліку. Ця процедура вимагає доступу до архівів бухгалтерської документації підприємств за декілька років, у зв'язку з чим її проведення є проблематичним через небажання керівників підприємств розголошувати конфіденційну інформацію.

На підставі аналізу результатів досліджень науковців [1-3; 7-9; 11; 12] ми встановили, що частка трансакційних витрат у структурі сукупних витрат підприємств, у тому числі аграрних, коливається в певних межах, і в середньому цей діапазон становить від 10 до 30%. В умовах відсутності доступу до первинної облікової документації з використанням зазначеного узагальнення ми оцінили абсолютний розмір трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств Жидачівського району Львівської області на основі даних фінансової звітності.

Точність дослідження забезпечено тим, що обчислення розміру трансакційних витрат здійснювалося не в розрізі окремих підприємств, розмір трансакційних витрат кожного з яких індивідуальний і потребує окремого аналізу, а за даними вибірки сільськогосподарських підприємств Управління агропро-

мислового розвитку Жидачівської РДА, для якої загалом актуальний зазначений діапазон. Отже, мінімальним розміром трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств визначено 10% від суми сукупних витрат, максимальним – 30% суми сукупних витрат, а також обчислено середнє значення між цими двома показниками.

Аналіз розміру трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств Жидачівського району показав, що сукупний розмір трансакційних витрат підприємств збільшувався з кожним роком і у 2013 р. перевищував рівень 2009 р. на 52,1%. Зокрема загальний розмір трансакційних витрат у розрізі 14 сільськогосподарських підприємств у 2013 р. становив мінімум 20,9 млн грн, а максимальна сума могла становити 62,8 млн грн. Звідси сума трансакційних витрат, яка припадала на одне підприємство за рік, складала за досліджуваний період у середньому від 1 до 3,1 млн грн, а конкретно у 2013 р. – від 1,6 до 4,5 млн грн. При цьому обсяг трансакційних витрат, який припадав на одне сільськогосподарське підприємство, протягом 2009–2013 рр. зріс на 73,8%. Динаміку обсягу трансакційних витрат у розрахунку на одне сільськогосподарське підприємство показано на рисунку.

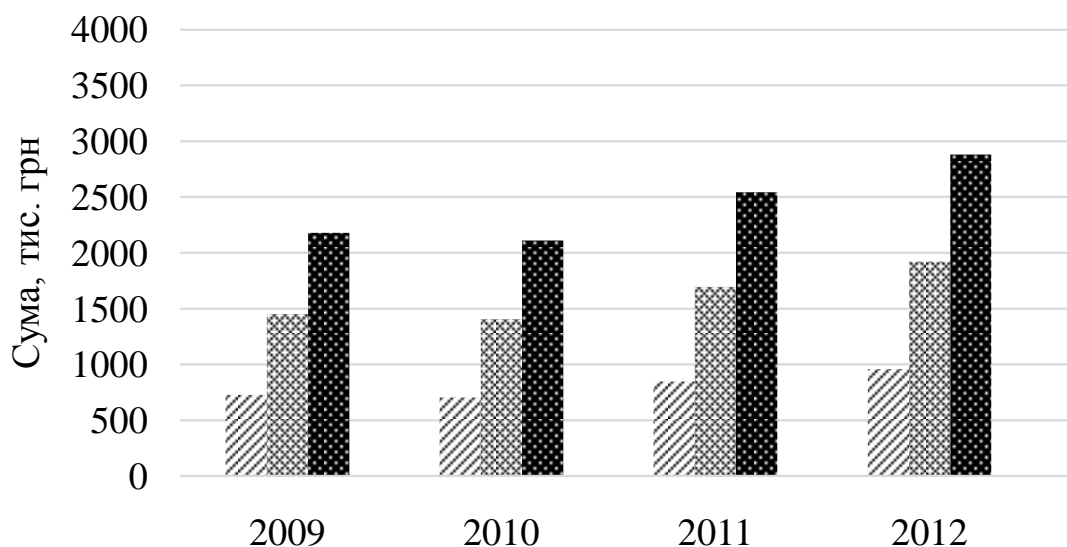

Рис. Динаміка розміру трансакційних витрат у середньому на одне сільськогосподарське підприємство Жидачівського району (у цінах 2009 р.)*.

*Розраховано на основі даних Управління агропромислового розвитку Жидачівської РДА.

Невід'ємною складовою управління витратами, зокрема трансакційними, поряд зі статистичним спостереженням за обсягами

формування витрат є застосування процедур економічного аналізу для оцінки характеру функціонування витрат у процесі господа-

рування [10, с. 167-168]. У рамках розробки аналітичних інструментів управління трансакційними витратами аграрних підприємств пропонуємо задіювати систему показників навантаження трансакційних витрат на одиницю основних економічних показників функціонування підприємства, метою розрахунку яких є встановлення обсягу трансакційних витрат, який обслуговує використання конкретних видів ресурсів (чи необхідний для отримання конкретного виду благ) у процесі господарської діяльності. Показники навантаження трансакційних витрат пропонуємо розраховувати за такою формулою:

$$H_{ТВ} = \frac{\sum ТВ}{\sum П}, \quad (1)$$

де $H_{ТВ}$ – показник навантаження трансакційних витрат, грн;

$\sum ТВ$ – сумарний обсяг трансакційних витрат аграрного підприємства, отриманий на основі даних бухгалтерського обліку, грн;

$\sum П$ – підсумок за окремим показником функціонування аграрних підприємств (супкупний обсяг валової продукції, грн; сума виробничих витрат, грн; сумарна площа сільськогосподарських угідь, га тощо).

Вважаємо, що обчислення системи показників навантаження трансакційних витрат на одиницю основних показників функціонування аграрних підприємств дасть змогу працівникам апарату управління отримати масив порівнюваних між собою даних (за періодами діяльності, місцями виникнення, між різними підприємствами тощо), який допоможе розширити інформаційну основу прийняття рішень щодо управління трансакційними витратами. За допомогою запропонованої методики розрахунку ми обчислили навантаження трансакційних витрат на 1 грн валової та реалізованої продукції сільськогосподарських підприємств Жидачівського району Львівської області (див. табл.).

Таблиця

Навантаження трансакційних витрат на окремі економічні показники функціонування сільськогосподарських підприємств Жидачівського району Львівської області*

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Обсяг валової продукції, тис. грн	95193,4	41727,3	83479,4	127792,9	157084,9
Обсяг реалізованої продукції (за повною собівартістю), тис. грн	111991,2	48081,1	74562,8	142987,4	183647,9
Розмір трансакційних витрат (ТВ), тис. грн:					
мінімальне значення	11618,0	11540,5	16025,7	17117,7	20936,3
максимальне значення	34854,0	34621,5	48077,1	51353,1	62808,9
середнє значення	23236,0	23081,0	32051,4	34235,4	41872,6
Навантаження ТВ на 1 грн валової продукції:					
мінімальне значення	0,12	0,28	0,19	0,13	0,13
максимальне значення	0,37	0,83	0,58	0,40	0,40
середнє значення	0,24	0,55	0,38	0,27	0,27
Навантаження ТВ на 1 грн реалізованої продукції:					
мінімальне значення	0,10	0,24	0,21	0,12	0,11
максимальне значення	0,31	0,72	0,64	0,36	0,34
середнє значення	0,21	0,48	0,43	0,24	0,23

*Розраховано на основі даних Управління агропромислового розвитку Жидачівської РДА.

Аналіз показав, що протягом 2009–2013 рр. середнє навантаження трансакційних витрат на 1 грн валової продукції підп-

приємств коливалося в межах 0,24–0,38 (за винятком 2010 р., в якому спостерігалось значно більше значення показника). Це озна-

час, що взаємодія суб'єктів господарювання з економічним середовищем, необхідна для забезпечення нормального процесу виробництва, спричиняла у підприємств витрати на рівні 24–38 коп. на кожну гривню виробленої продукції.

З позиції такого трактування можна також зазначити, що забезпечення якості взаємодії з економічним середовищем, достатньої для належного здійснення процесу реалізації виробленої продукції, коштувало сільськогосподарським підприємствам, зокрема у 2013 р., від 11 до 34 коп. на кожну гривню реалізованої продукції.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Дослідження вказує на

можливості конкретного вимірювання трансакційних витрат на окремому підприємстві на основі їх ідентифікації та порівняння з показниками економічної діяльності аграрного підприємства. Запропонований у статті підхід дасть змогу менеджменту підприємства залучати у сферу оцінки та управління діяльність у трансакційному секторі економіки. Подальші наукові дослідження необхідно спрямувати на уточнення складу трансакційних витрат, їх ідентифікацію на рівні підприємств та виявлення впливу рівня трансакційного навантаження через систему показників на динаміку показників розвитку підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Аникина Н. А. *Формирование организационно-экономического механизма управления трансакционными издержками в птицеводческих предприятиях (на материалах Омской области) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством”* / Н. А. Аникина. – Новосибирск, 2009. – 27 с.
2. Виноградова М. Ю. *Формирование трансакционных издержек в логистике хозяйственных связей : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 “Экономика управления народным хозяйством (логистика)”* / М. Ю. Виноградова. – СПб., 2002. – 17 с.
3. Власенко О. П. *Управління трансакційними витратами в агробізнесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами”* / О. П. Власенко. – Житомир, 2009. – 21 с.
4. Корнеева Т. А. *Трансакционные и трансформационные издержки в системе функционирования консолидированных групп предприятий* / Т. А. Корнеева // *Аудит и финансовый анализ.* – 2006. – № 4. – С. 131-135.
5. Макухін Г. А. *Оцінка трансакційних витрат підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.06.01 “Економіка, організація і управління підприємствами”* / Г. А. Макухін. – Луганськ, 2005. – 23 с.
6. Мартинець В. В. *Управління трансакційними витратами промислового підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами”* / В. В. Мартинець. – Суми, 2013. – 25 с.
7. Михайлова Л. І. *Управління трансакційними витратами у зовнішньоекономічній діяльності підприємств [Електронний ресурс]* / Л. І. Михайлова, Д. В. Королькова // *Вісник Сумського національного аграрного університету.* – 2011. – Вип. 3. – (Серія “Економіка і менеджмент”). – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vsna/ekon/2011_3/01.pdf.
8. Осмоловець С. С. *Анализ трансакционных издержек промышленных предприятий* / С. С. Осмоловец // *Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование.* – 2005. – № 6. – С. 42-45.
9. Скуфьина Т. П. *Расчет трансакционных издержек потребительского рынка (по результатам обследования потребительского рынка Мурманской области)* / Т. П. Скуфьина // *Проблемы прогнозирования.* – 2003. – № 4. – С. 138-143.
10. Тимофіїв С. В. *Методологічні аспекти оцінки впливу трансакційних витрат на функціонування аграрних підприємств* / С. В. Тимофіїв // *Аграрна економіка.* – 2012. – Т. 5, № 1-2. – С. 165-170.
11. Чухно А. А. *Інституціонально-інформаційна економіка [Електронний ресурс]* / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко ; за ред. А. А. Чухна. – К. : Знання, 2010. – 687 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/16400116/ekonomika/klasifikatsiya_transaktsiynih_vitrat.

12. Шумакова О. В. Управление транзакционными издержками в системе аграрного рынка региона : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора экон. наук : спец. 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством” / О. В. Шумакова. – Новосибирск, 2011. – 48 с.

13. Ющак Ж. М. Бухгалтерський облік і контроль транзакційних витрат: теорія і методика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Ж. М. Ющак. – Житомир, 2010. – 23 с.

14. Яцина В. В. Методика оцінки рівня транзакційних витрат при виготовленні товарів промислового призначення / В. В. Яцина, Т. І. Кочетова // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2013. – № 52(1025). – С. 188-191. – (Серія “Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства”).

